

Kontynuacja przemian

Raport o stanie edukacji

2011

Broszura informacyjna

*entuzjaści
edukacji*

Raport o stanie edukacji 2011 „Kontynuacja przemian” został opracowany przez zespół w składzie:

Redakcja merytoryczna:

prof. IFiS PAN dr hab. Michał Federowicz

dr Anna Wojciuk

Sekretarz redakcji:

Natalia Skipietrow

Recenzenci:

prof. SGH dr Ewa Chmielecka, prof. dr hab. Jarosław Górniak, prof. dr hab. Krzysztof Konarzewski, prof. UW dr hab. Zbigniew Marciniak,

prof. dr hab. Maria Mendel, prof. dr hab. Jerzy Woźnicki, prof. dr hab. Marek Ziółkowski

Autorzy:

Paweł Bukowski

dr Agnieszka Chłoń-Domińczak

Horacy Dębowski

dr Elżbieta Drogosz-Zabłocka

Agnieszka Dziemianowicz-Bąk

dr Magdalena Dybaś

prof. IFiS PAN dr hab. Michał Federowicz

Dorota Holzer-Żelażewska

Małgorzata Kłobuszewska

dr Agnieszka Kopańska

Magdalena Krawczyk-Radwan

Anna Maliszewska

Wojciech Paczyński

Krzysztof Podwójcic

Marta Rucińska

Monika Siergiejuk

dr Stanisław Sławiński

Wojciech Stęchły

prof. UW dr hab. Urszula Sztanderska

Magdalena Tomasik

Katarzyna Trawińska-Konador

dr Dominika Walczak

dr Anna Wojciuk

dr Gabriela Ziewiec

Redakcja językowa:

Zespół Upowszechniania IBE

Wydawca:

Instytut Badań Edukacyjnych

ul. Górczewska 8, 01-180 Warszawa

tel. (22) 241 71 00; www.ibe.edu.pl

© Copyright by: Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2012

Pełna wersja Raportu jest dostępna na stronie internetowej IBE www.ibe.edu.pl

Broszura współfinansowana przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach projektu:

Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego.

Zdjęcia:

s. 4 pressmaster – Fotolia, s. 7 Karamba Production – Fotolia, s. 8 Gennadiy Poznyakov – Fotolia, s. 10 Edyta Pawlowska – Fotolia,

s. 12 Tyler Olson – Fotolia, s. 15 moodboard – Fotolia.

Skład, druk:

Drukarnia TINTA, Z. Szymański

ul. Żwirki i Wigury 22, 13-200 Działdowo

www.drukarniatinta.pl

Egzemplarz bezpłatny

W drodze do wiedzy. Kontynuacja przemian

Prezentujemy drugi przygotowany przez Instytut Badań Edukacyjnych *Raport o stanie edukacji. Kontynuacja przemian*. Pierwszym raportem włączyliśmy się w debatę o kondycji polskiej edukacji, proponując nową jakość dyskusji, zarówno poprzez Kongres Polskiej Edukacji, jak i cykl organizowanych przez instytut seminariów naukowych, a także konferencje, w trakcie których przedstawialiśmy wyniki naszych badań. Nasze zadanie zamierzamy kontynuować, stąd też druga część tytułu tego rocznego raportu jest nam szczególnie bliska. Hasło z pierwszego raportu, że jesteśmy społeczeństwem „w drodze do wiedzy”, pozostaje aktualne i oznacza potrzebę dalszego podążania tą drogą.

Wprowadziliśmy do raportu na stałe część, w której będziemy aktualizować pochodzące z różnych źródeł dane opisujące tendencje w edukacji. Uzupełniliśmy tę część raportu o rozdział poświęcony zmianom w prawie, jakie nastąpiły w roku poprzedzającym wydanie raportu, w tym wypadku 2011.

W *Raporcie o stanie edukacji 2010* zebraliśmy informacje dotyczące zmian, jakie zaszły w edukacji, w ciągu ostatnich 15 lat, ze szczególnym naciskiem na edukację ogólną. Pojawiły się liczne głosy tych, którzy poczuli, że ich apetyt na wiedzę w niektórych obszarach został zaledwie rozbudzony. Wśród tematów, których brak odczuwano, znalazło się szkolnictwo zawodowe oraz edukacja wyższa. Uznaliśmy, że *Raport 2011* powinien właśnie tym obszarom edukacji poświęcić więcej uwagi, także dlatego, że zarówno dla szkolnictwa zawodowego, jak i wyższego, był to rok szczególnych zmian prawnych.

Potrzeba zmian w szkolnictwie zawodowym była od dawna powszechnie odczuwana. W przeszłości było ono podporządkowane potrzebom innej gospodarki, ulegając też jej dysfunkcjom. W latach dziewięćdziesiątych budowie instytucji gospodarki rynkowej, zmianom w gospodarce i rynku pracy nie towarzyszyły istotne zmiany instytucjonalne i programowe w szkolnictwie zawodowym. Nie wykształciły się też w wystarczającym stopniu powiązania między szkołami i innymi placówkami kształcenia zawodowego a przedsiębiorstwami. Kolejne rządy na rozmaity sposób szukały rozwiązania, dyskutowano nawet o możliwości likwidacji szkolnictwa zawodowego na poziomie szkolnictwa średniego. Rok szkolny 2011/2012 był ostatnim rokiem przed dużą zmianą, jaką przyniosła szkołom zawodowym długo wypracowywana nowa podstawa programowa kształcenia w zawodach. Jest więc to dobry moment na portret stanu wyjściowego oraz przedstawienie bilansu zmian, jakie w znacznej mierze spontanicznie zaszły w nim od początku transformacji ustrojowej.

W edukacji wyższej nowe zmiany weszły w życie 1 października 2011 r. na mocy nowelizacji przepisów z marca 2011. Uwzględniały nie tylko skutki ogromnego pędu do edukacji wyższej, jakie przejawili młodzi Polacy od początku lat 90., ale także zmianę podejścia do edukacji na świecie, jej przedstawianie się z kontrolowania samego procesu kształcenia na bardziej wyraziste zdefiniowanie efektów kształcenia.

Dzięki Krajowym Ramom Kwalifikacji w Szkolnictwie Wyższym, nad którymi pracowano od 2006 r., uczelnie zyskały większą autonomię w konstruowaniu programów studiów. Same mogą planować kierunki studiów – określać ich nazwę i program, ale też precyzować, co ma być rezultatem nauki, jaki efekt studiów obiecują swoim studentom i w jaki sposób zapewnią osiągnięcie tego efektu. Zmiany te przychodzą w ważnym dla uczelni momencie, w którym coraz bardziej muszą liczyć się one ze skutkami niżu demograficznego i zastanawiać nad swoją ofertą i strategiami rozwoju. Jest to jednocześnie i ogromna szansa, i wielkie wyzwanie, pytanie o poszukiwanie innych niż dotychczasowe rozwiązań w pracy ze studentami i budowanie „portfela kompetencji”.

Michał Federowicz
dyrektor Instytutu Badań Edukacyjnych

1. Tendencje zmian w polskiej edukacji

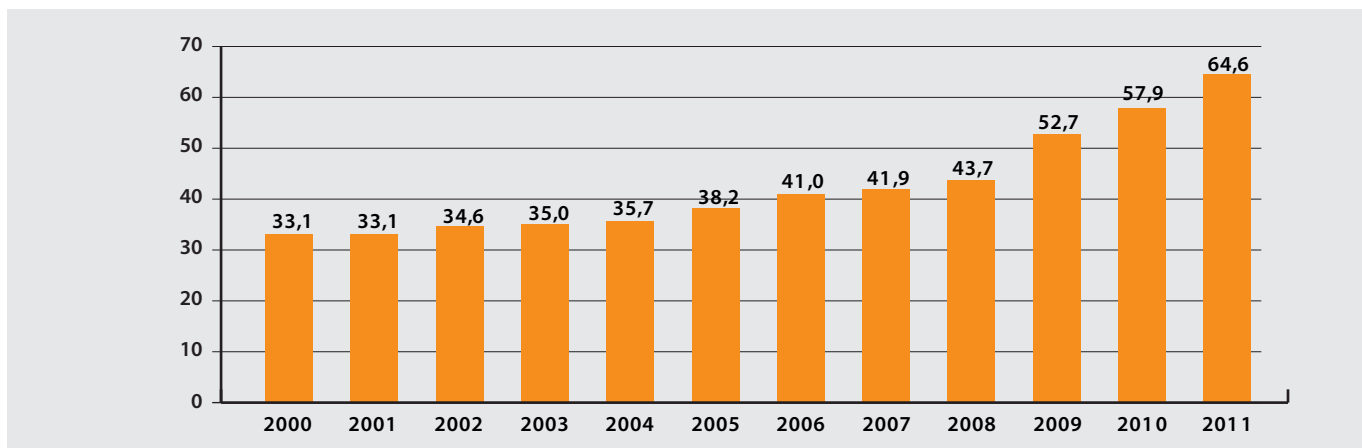
Uczestnictwo w edukacji

Zmiany zachodzące w systemie edukacji są odmienne na różnych poziomach. W zakresie dotyczącym edukacji przedszkolnej wciąż zaobserwować można rosnący odsetek dzieci, które uczęszczają do przedszkoli (64,6% w 2011 r.). Wpływ na to ma zwiększanie liczby miejsc w placówkach przy jednoczesnym zmniejszeniu populacji dzieci w wieku 3–5 lat. Chociaż od 2000 r. procent dzieci objętych opieką przedszkolną stale rośnie, to jednak istotny przyrost notujemy od 2009 roku. Polska wciąż ustępuje innym krajom Unii Europejskiej. Średnio w UE objętych różnymi formami opieki przedszkolnej jest 75% dzieci. Gdyby sześciolatki poszły do pierwszej klasy, to w przedszkolach byłoby więcej miejsc dla trzylatków.

Następuje też proces racjonalizacji sieci przedszkoli – odbudowywanie zasobów placówek, rezygnowanie z takich oddziałów przy szkołach oraz zmniejszanie kosztów ich prowadzenia. Cierpią na tym tereny wiejskie, gdzie dostęp do przedszkoli pozostaje utrudniony. W miejsce oddziałów przedszkolnych przy szkołach powstają tam jednak punkty przedszkolne lub zespoły wychowania przedszkolnego, działające przez kilka godzin dziennie, krócej niż przedszkola, ale zapewniające dzieciom z terenów wiejskich dostęp do fachowej opieki i edukacji.

Wykres 1. Współczynnik skolaryzacji dzieci w wieku 3–5 lat w okresie 2000–2011.

Źródło: Raport o stanie edukacji 2010, IBE, Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2010/2011 GUS, s. 59.

W ostatnich latach zmniejszyła się aktywność samorządów związana z likwidowaniem szkół podstawowych i powoływaniem gimnazjów. Może to świadczyć o stopniowym zamykaniu etapu dostosowywania placówek do populacji uczniów i możliwości finansowych samorządów. Istotne zmniejszenie liczby szkół podstawowych i gimnazjów na przestrzeni ostatnich lat związane jest z demografią – mniejszą liczbą dzieci.

Liczba nauczycieli tych szkół także malała, ale spadek ten był mniejszy. Fakt, że na jednego nauczyciela przypada coraz mniej uczniów, nie przełożył się np. na większą liczbę zajęć. Samorządy szukają oszczędności i starają się raczej zmniejszać zatrudnienie oraz ograniczać wypłaty wynagrodzeń.

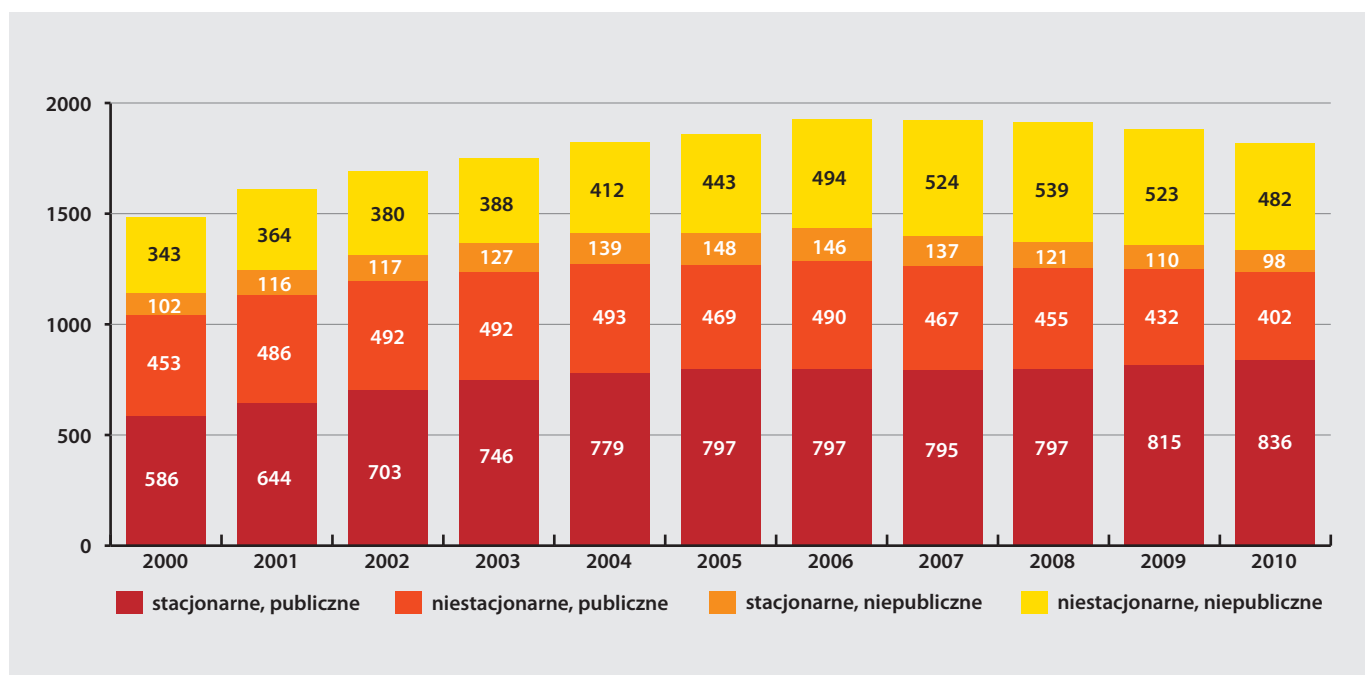
Mimo mniejszej liczby dzieci w szkołach podstawowych i gimnazjach spada wskaźnik skolaryzacji. W 2010 r. odsetek dzieci w wieku typowym dla szkoły podstawowej, które nie chodzą do szkoły, wyniósł 3,5%. Przybyło dzieci w wieku gimnazjalnym, które nie chodzą do szkół. Prawdopodobnie jest to efekt migracji zarobkowych rodziców. Jest to problem wymagający pogłębionych badań.

W szkołach ponadgimnazjalnych zmniejszyła się liczba uczniów. Zmiany w ciągu lat 2005–2010 nie dotyczyły jednak szkolnictwa zawodowego. Największy spadek uczniów nastąpił w tych typach szkół wcześniej, w latach 2000–2005. Fiaskiem zakończyło się wprowadzenie liceów profilowanych, których absolwenci okazywali się nieprzygotowani zarówno do podjęcia studiów, jak i do wykonywania zawodu. Na liceach profilowanych zaciążył brak konsekwencji w okresie ich wdrażania i w pierwszych latach funkcjonowania.

W szkolnictwie ponadgimnazjalnym zdecydowaną większość stanowią uczniowie szkół kończących się maturą, a więc umożliwiających dalszą naukę na studiach. Niepokojącym zjawiskiem jest fakt, że aż 10% młodzieży w wieku 16–18 lat nie kształci się w szkołach ponadgimnazjalnych.

Po roku 2005, w którym odnotowano największą liczbę osób studiujących, liczba studentów zaczęła maleć. Ma na to wpływ demografia.

Wykres 2. Liczba studentów szkół wyższych według formy studiów i typu uczelni w latach 2000–2010 (w tys.).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank Danych Lokalnych GUS.

Na razie spadek liczby studentów na uczelniach był stosunkowo niewielki. Nie ma póki co wpływu na sieć szkół wyższych. Jednak problem może dotyczyć wkrótce uczelni niepublicznych. Szkół wyższych wciąż przybywa, a ich wielkość maleje.

Kierunkowa struktura studiów w Polsce staje się bardziej zrównoważona. W ostatnich latach najbardziej spadła liczba studentów na kierunkach ekonomiczno-administracyjnych. Znaczny spadek nastąpił także na kierunkach społecznych i pedagogicznych. Wzrosła za to liczba studiujących przede wszystkim na kierunkach medycznych, architekturze i budownictwie oraz na kierunkach biologicznych.

Finansowanie edukacji

Samorządy nominalnie wydają na edukację, czyli głównie na wynagrodzenia, coraz więcej. Ale ta część ich wydatków w budżetach nieznacznie maleje.

Spadek udziału subwencji oświatowej w wydatkach samorządów na oświatę i wychowanie świadczy o tym, że wydają one na ten cel coraz więcej ze środków własnych. Prowadzi to do silniejszej zależności nakładów na edukację od zamożności samorządów.

Tabela 1. Udział subwencji oświatowej w sumie wydatków na edukację gminnych i powiatowych JST w przekroju województw w latach 2006–2010 (w %).

Województwo	2006	2007	2008	2009	2010
dolnośląskie	63	61	59	60	60
kujawsko-pomorskie	68	67	69	69	69
lubelskie	70	67	69	69	67
lubuskie	66	66	65	64	63
łódzkie	67	66	66	66	63
małopolskie	70	68	69	70	67
mazowieckie	57	57	56	57	57
opolskie	64	64	65	65	64
podkarpackie	72	72	72	71	69
podlaskie	70	68	68	69	67
pomorskie	66	65	66	68	66
śląskie	61	61	62	62	60
świętokrzyskie	70	72	73	72	69
warmińsko-mazurskie	68	68	69	69	67
wielkopolskie	67	68	68	68	67
zachodniopomorskie	64	64	64	64	62

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów.

Wydatki inwestycyjne związane z edukacją w 2010 r. mocno wzrosły w stosunku do poprzedniego roku w powiatach ziemskich o 23%, w gminach wiejskich o 10% i miejsko-wiejskich o 14%. Część z nich związana jest ze środkami unijnymi oraz budową „orlików”.

Od 2000 r. udział wydatków państwa na szkolnictwo wyższe w PKB wzrósł z 0,72% do 0,88%. W zestawieniu z PKB na jednego mieszkańca kwoty wydawane na jednego studenta w Polsce są najniższe wśród krajów europejskich. Uczelnie stosunkowo niewiele dochodów uzyskują ze źródeł komercyjnych, niezwiązanych z kształceniem (6,5%).

Jakość edukacji i wykształcenie Polaków

Średnie wyniki sprawdzianu szóstoklasistów i egzaminu gimnazjalnego ukazują, że lepsze wyniki osiągają uczniowie w dużych ośrodkach miejskich i powiatach do nich przylegających. W 2011 r. najlepiej wypadli uczniowie z południowo-wschodniej Polski. Średnie wyniki zarówno ze sprawdzianu, jak i z egzaminu, były tam najwyższe.

Z powodu coraz większej liczby osób studiujących i powszechnego kontynuowania nauki po gimnazjum, zmienia się poziom wykształcenia ludności w Polsce. Wzrasta liczba osób posiadających wyższe wykształcenie i zmniejsza się populacja tych, którzy mają co najwyżej wykształcenie gimnazjalne.

Tym samym zaszła duża zmiana w grupie ludzi dorosłych, potencjalnie aktywnych zawodowo. Grupa ta jest nierównomierna ze względu na płeć. Jeszcze w 1997 r. udziały osób z wyższym wykształceniem były zbliżone wśród kobiet i mężczyzn (10% i 10,2%). Ale już w 2010 r. różnica na korzyść kobiet sięgała 7,2 pkt. proc. Te różnice wciąż się pogłębiają.

Osoby z wyższym wykształceniem utrzymują wysoką aktywność zawodową (88%), o około 20 pkt. proc. niższą cechują się osoby ze średnim wykształceniem ogólnokształcącym. Paradoksalnie zaś spada aktywność zawodowa osób z wykształceniem zawodowym średnim i zasadniczym.

2. Omówienie aktów prawnych z 2011 roku dotyczących edukacji

Najważniejsze zmiany w prawie w 2011 roku związane były z uchwaleniem przez Sejm trzech ustaw dotyczących obszaru edukacji:

- Ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o systemie informacji oświatowej;
- Ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw;
- Ustawy z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw.

Pierwsza z wymienionych ustaw wprowadziła zmiany w funkcjonowaniu Systemu informacji oświatowej (systemu gromadzenia danych używanych do kreowania polityki oświatowej oraz racjonalizowania wydatków na oświatę). Nowa konstrukcja SIO ma sprawić, że do ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania docierać będą bardziej rzetelne dane dotyczące edukacji. System będzie mógł zostać wykorzystany do poprawiania efektywności zarządzania oświatą nie tylko na poziomie krajowym, ale także regionalnym i lokalnym. Utworzenie Rejestru Szkół i Placówek Oświatowych ma pozwolić na gromadzenie i aktualizowanie informacji o wszystkich jednostkach organizacyjnych systemu oświaty.

Nowy SIO ma w pełni zacząć funkcjonować od 9 kwietnia 2013 r.

Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw wprowadziła zmiany w dziedzinie kształcenia zawodowego i ustawicznego. Ustawa wprowadza stopniową modernizację zgodną z ideą uczenia się przez całe życie. Dzięki zmianom kształcenie zawodowe i ustawiczne ma lepiej przygotowywać do wymogów rynku pracy. Zwiększyć ma się też dostępność kształcenia zawodowego. Pomóc w tym mają kursy, na których będzie można zdobywać nowe kwalifikacje.

Istotną zmianą jest także wprowadzenie nowego sposobu opisywania zawodów. W ramach każdego z nich wyodrębniono kwalifikacje, które będą oddzielnie potwierdzane w systemie egzaminów zewnętrznych. Takie rozwiązanie uelastyczeni proces kształcenia. Z jednej strony umożliwi dostosowywanie go do indywidualnych potrzeb uczących się, a z drugiej – ułatwi dynamiczne reagowanie na zmieniającą się sytuację na rynku pracy.

Ustawa nowelizująca Prawo o szkolnictwie wyższym oraz inne ustawy dotyczące szkolnictwa wyższego ma zmienić niekorzystne aspekty polskiego szkolnictwa wyższego: brak mechanizmów pro-jakościowych w systemie finansowania, niski stopień umiędzynarodowienia studiów, niewłaściwą strukturę kształcenia (zbyt mało absolwentów kierunków ścisłych, technicznych i związanych ze zdrowiem), skomplikowaną ścieżkę kariery zawodowej, system zarządzania uczelniami niesprzyjający budowaniu ich silnej pozycji międzynarodowej, słabe powiązanie uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym.

Zmiany mają być możliwe m.in. dzięki wprowadzeniu dotacji dla najlepszych jednostek organizacyjnych uczelni publicznych i niepublicznych. Uczelnie będą mogły też same określać i uruchamiać nowe kierunki studiów (zmiana nie będzie dotyczyła jedynie zawodów regulowanych). Treści i recenzje doktoratów będą musiały być publikowane na stronie internetowej, skróceniu i uproszczeniu ulegnie procedura habilitacyjna.

Oprócz zmiany najważniejszych trzech ustaw, w 2011 roku zmieniono też w innych ustawach niektóre artykuły dotyczące edukacji oraz wydano 81 rozporządzeń. W sumie edukacji dotyczyło 87 aktów prawnych.

3. Szkolnictwo wyższe

Przemiany ustrojowe w 1989 r. sprawiły, że Polska ma dziś najwyższy w Europie poziom powszechności studiów wyższych. Jednocześnie upowszechnienie wpłynęło na obniżenie wartości dyplomów uczelni wyższych na rynku pracy, na którym po edukacyjnym boomie zwiększyła się konkurencja wśród osób z wyższym wykształceniem.

Wśród studiujących jest coraz większy udział kobiet. W roku akademickim 2010/2011 stanowiły one 59% wszystkich studentów (w latach 90. odsetek kobiet wynosił 50%). Kobiety częściej wybierają jednak inny niż stacjonarny system studiów. Uzyskują gorsze jakościowo wykształcenie, przez co obniżają się ich szanse na rynku pracy.

Szkolnictwo wyższe staje obecnie przed kolejnymi wyzwaniem z europejską reformą kształcenia – Procesem Bolońskim.

Na większości kierunków studiów wprowadzono zgodną z tymi wytycznymi dwu- lub trzystopniową strukturę (studia licencjackie, magisterskie i doktoranckie). Nie do końca jednak udało się osiągnąć cel takiego podziału. Jego wprowadzenie polega często głównie na mechanicznym podziale studiów. Studenci po ukończeniu studiów licencjackich w większości kontynuują naukę na studiach magisterskich. Wciąż silne jest bowiem przekonanie, że dyplom pierwszego stopnia nie jest tożsamy z pełnym wyższym wykształceniem. Prowadzi to do obniżania jakości dyplomu studiów magisterskich.

Ramy Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego

Uczelnie rozpoczęły proces wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego. To element reformy bolońskiej, który opisuje kwalifikacje zdobywane w polskim systemie szkolnictwa wyższego przez efekty kształcenia. Wprowadzenie ram kwalifikacji i związanych z nimi narzędzi zwiększy przejrzystość kwalifikacji absolwentów uczelni w kontekście krajowym i międzynarodowym, co będzie sprzyjało mobilności obywateli i poprawie ich sytuacji na rynku pracy.

We wszystkich programach studiów, z wyjątkiem studiów doktoranckich, tzw. punkty ECTS (Europejskiego Systemu Transferu i Akumulacji Osiągnięć) są powiązane z efektami uczenia się.

Polska Komisja Akredytacyjna ocenia obecnie, czy opisane przez uczelnię efekty kształcenia dla danego programu kształcenia odpowiadają zawartym w Krajowych Ramach Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego wymogom charakterystycznym dla danego poziomu. Sprawdza też, czy proces kształcenia rzeczywiście umożliwia osiągnięcie tych efektów oraz to, w jaki sposób efekty kształcenia są weryfikowane.

Dzięki znowelizowanemu Prawu o szkolnictwie wyższym uczelnie mają większą autonomię programową. Umożliwia to zróżnicowanie kierunków studiów w zależności od potrzeb społecznych, rynku pracy oraz preferencji studentów, a także rodzaju uczelni i jej misji.

Szansą, a zarazem wyzwaniem dla polskich uczelni, jest idea uczenia się przez całe życie (*life-long learning*). Oprócz maturzystów ofertą szkół wyższych zainteresowani są uczestnicy rynku pracy, którzy pragną rozwinąć, uzupełnić lub zmienić kwalifikacje.

Do wypracowania pozostaje model zapewniania jakości kształcenia na poziomie wyższym. Fundamentalną zmianą będzie takie rozwiązanie, zgodnie z którym to uczelnie będą odpowiedzialne za jakość programów kształcenia, kluczowym zadaniem zaś zewnętrznego zapewniania jakości (PKA) stanie się sprawdzanie funkcjonowania wewnątrzuczelnianych systemów zapewniania jakości i ocena ich wiarygodności.

Wyzwaniem pozostaje umiędzynarodowienie studiów. Zdecydowanie więcej osób wyjeżdża na studia za granicę niż przyjeżdża uczyć się do Polski. Wskaźnik dotyczący studentów zagranicznych w kraju wynosi zaledwie 0,8%.

4. Szkolnictwo zawodowe

Od 1 września 2012 r. wprowadzone zostały zasadnicze zmiany w strukturze szkolnictwa i kształcenia na poziomie szkół ponadgimnazjalnych. Wiele z nich dotyczyć będzie placówek zajmujących się kształceniem zawodowym.

Rozpoczął się proces wygaszania kształcenia w liceum profilowanym. W 2012 r. nie prowadzi się już naboru do pierwszych klas w tych placówkach.

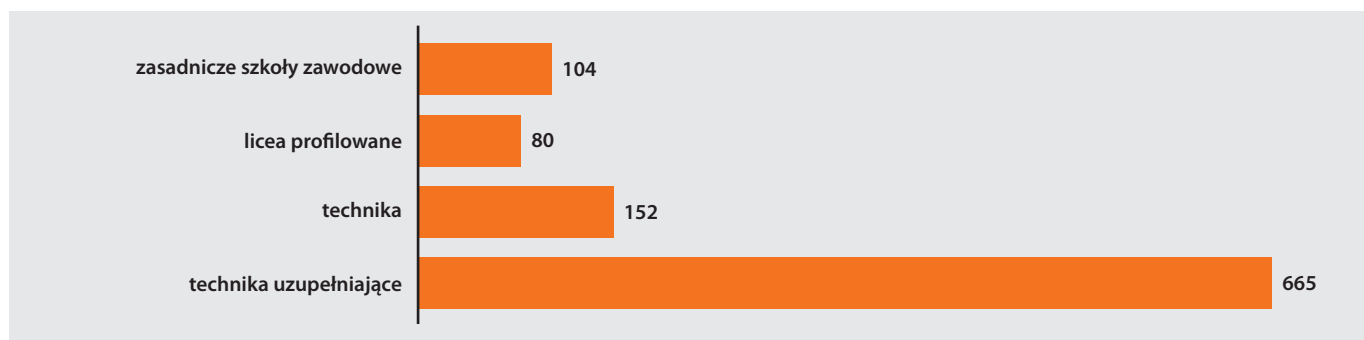
Zgodnie ze zmianą Ustawy o systemie oświaty wygaszane będą również zasadnicze szkoły zawodowe dla dorosłych i technika dla dorosłych. Osoby dorosłe będą od tej pory mogły uzupełniać swoje kwalifikacje w formach kursów oferowanych m.in. przez szkoły, ale już nie jako uczniowie w tradycyjnym tego słowa znaczeniu.

W 2013 r. rozpocznie się proces wygaszania trzyletnich techników uzupełniających, w których kwalifikacje uzupełniali absolwenci zasadniczych szkół zawodowych.

Kolejną istotną zmianą będzie nowa klasyfikacja zawodów, która obowiązuje od 1 września 2012 r. Obejmuje ona 200 zawodów, w ramach których wyodrębnionych zostanie 251 kwalifikacji. Wprowadzona zostanie też nowa forma kształcenia pozaszkolnego – kursy kwalifikacyjne.

Dyplom poświadczający kwalifikacje wystawiany będzie na podstawie świadectw potwierdzających wszystkie kwalifikacje wyodrębnione w zawodzie oraz świadectwo ukończenia szkoły.

Wykres 3. Liczba szkół dla dorosłych.

Źródło: „Oświata i wychowanie 2009/2010”, GUS, Warszawa 2010 r.

Finansowanie edukacji zawodowej

Obecny algorytm podziału subwencji oświatowej między jednostki samorządu terytorialnego nie odzwierciedla faktycznych kosztów tej formy kształcenia. Pomija różnice pomiędzy poszczególnymi szkołami i specyfikami przygotowania do wykonywania różnych zawodów, co sprzyja rozwojowi placówek niewymagających dużych nakładów, a nie rozwojowi szkół, które przygotowują do kształcenia w zawodach pożądanym na rynku pracy.

Brakuje w Polsce regulacji prawnych określających szczegółowe cele, którym samorządy powinny podporządkować swoją politykę w zakresie finansowania rozwoju sieci szkolnej, w tym dotowania pożądanym na rynku pracy profili szkół kształcenia zawodowego.

Słabo wypada wykorzystywanie przez przedsiębiorstwa możliwości finansowania lub współfinansowania kształcenia ustawicznego z zakładowego funduszu szkoleniowego. W 2006 r. z zakładowego funduszu szkoleniowego skorzystało zaledwie 4,2 proc. przedsiębiorstw. W 2009 r. odsetek takich przedsiębiorstw tylko nieznacznie się powiększył.

W 2010 r. mniej więcej połowa badanych pracodawców nie podjęła żadnych działań na rzecz doskonalenia zawodowego swoich pracowników.

W Unii Europejskiej w 2011 roku wśród osób od 25 do 64 lat doksztalało się 8,9%, w Danii doksztalało się ponad 32%, w Szwecji – 25%, w Finlandii – prawie 24%. Tymczasem w Polsce – około 5%.

Kierunki kształcenia zawodowego

Polska należy do krajów o bardzo silnym wpływie statusu społeczno-ekonomicznego rodziców na plany edukacyjne dzieci. Uczniami zasadniczych szkół zawodowych są zwykle ci, których rodzice posiadają zazwyczaj wykształcenie podstawowe lub niepełne podstawowe.

Jedną z przyczyn niewybierania szkolnictwa zawodowego są funkcjonujące negatywne stereotypy na jego temat.

Mało popularna jest edukacja zawodowa dorosłych, zarówno formalna, jak i pozaformalna. W 2010 r. udział osób dorosłych w kształceniu sięgał 5,33%. Wielkość ta nie zmieniła się istotnie od dekady.

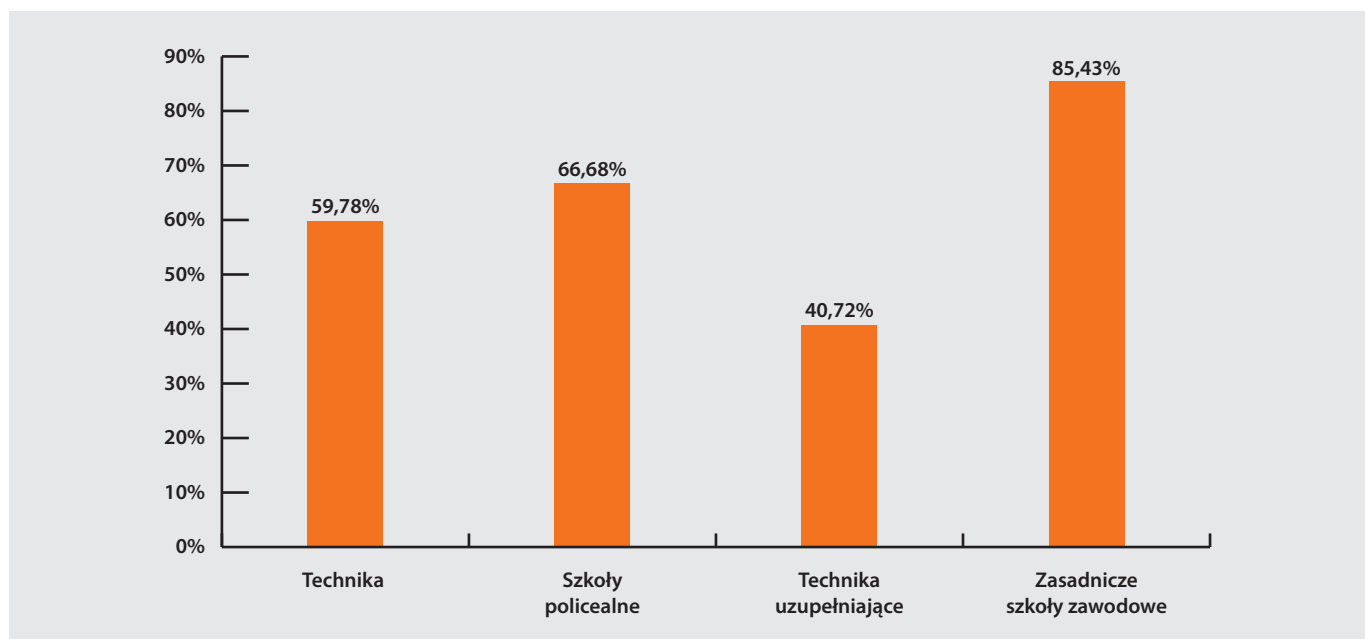
We wszystkich typach szkół zawodowych dominują trzy grupy zawodów: inżynieryjno-techniczne, usług dla ludności oraz ekonomiczne i administracyjne. W obrębie tych grup następuje wzrost udziału uczniów kształcących się w zawodach z grupy usług dla ludności przy spadku udziału uczniów kształcących się w grupie zawodów ekonomicznych i administracyjnych.

Przy kształtowaniu oferty edukacyjnej szkół zawodowych istotne jest uwzględnianie tendencji na rynku pracy oraz przewidywanie co do ich przyszłego kształtu. Takie analizy w Polsce nie są prowadzone systemowo ani systematycznie. Istotne jest także włączenie pracodawców w proces kształtowania programów i sam proces kształcenia.

Absolwenci szkół zawodowych najczęściej chcą łączyć aktywność zawodową z dalszą edukacją. By odpowiedzieć na pytanie, czy deklaracje te potwierdza późniejsza praktyka, należy monitorować wybory edukacyjne i zawodowe tej młodzieży.

Wśród zdających egzaminy zawodowe jest dość niski odsetek uczniów technikum, którzy uzyskują dyplomy. Znacznie lepiej radzą sobie oni z egzaminami pisemnymi niż praktycznymi. Uczniowie zasadniczych szkół zawodowych przeciwnie – lepiej radzą sobie z praktycznymi egzaminami niż z pisemnymi. W przypadku wszystkich typów szkół to kobiety częściej zdają egzaminy pisemne i praktyczne.

Wykres 4. Odsetek zdających egzaminy potwierdzające kwalifikacje zawodowe, którzy otrzymali dyplom w 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych CKE.

Zdaniem pracodawców egzaminy zawodowe nie sprawdzają dostatecznie praktycznej znajomości zawodu. Może on stać się lepszym narzędziem sprawdzania kompetencji uczniów dzięki wprowadzonym zmianom legislacyjnym. Zgodnie z nimi nowa podstawa programowa kształcenia w zawodach ma być punktem wyjścia do ustalania wymagań egzaminacyjnych.

Obecne regulacje systemowe i prawne uniemożliwiają przystąpienie do egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe osobom, które uzyskały wymagane kompetencje dzięki samokształceniu.

Kadry i infrastruktura szkół zawodowych

Kadra dydaktyczna szkół zawodowych starzeje się i zmniejsza. Aż 69% powiatów zgłasza trudności z pozyskaniem i utrzymaniem dobrych dydaktyków. Osoby z odpowiednim doświadczeniem i przygotowaniem nie są zainteresowane pracą w szkołach, z kolei młodszy nauczyciele niechętnie podchodzą do nauki przedmiotów zawodowych. Ponadto często dyrektorom brak świadomości, że mogą zatrudniać instruktorów praktycznej nauki zawodu, czyli przedstawicieli profesji, którzy nie muszą być nauczycielami.

Kolejnym problemem jest infrastruktura. 80% dyrektorów szkół i Centrów Kształcenia Praktycznego uważa, że trzeba wyremontować budynki placówek. Istotnym problemem jest wyposażenie pracowni i warsztatów, czyli pomieszczeń niezbędnych do praktycznej nauki zawodu. Prawie 28% szkół nie posiada tego typu pomieszczeń. Z kolei co czwarta szkoła i połowa CKP ich nie wykorzystuje.

Nauczyciele i uczniowie nie mają dostępu do nowych technik wykorzystywanych przez przedsiębiorców, co wynika również ze zbyt sporadycznej współpracy szkół z pracodawcami.

Najtrudniejsze warunki do rozwoju kompetencji informatycznych mają uczniowie zasadniczych szkół zawodowych. Zaledwie jedna trzecia placówek posiada komputery, które są wykorzystywane w procesie dydaktycznym.

W przypadku czterech branż (energetycznej, budowlanej, odzieżowej i informatycznej), dla których możliwe było wykonanie analizy dotyczącej dostosowania programów nauczania do potrzeb rynku pracy, okazało się, że w kształceniu występuje nadmiar przedmiotów teoretycznych oraz niedostatek zajęć kształtujących praktyczne umiejętności zawodowe. Problemy te dotyczą zwłaszcza techników.

Mogą one zostać częściowo rozwiązane poprzez wprowadzenie kształcenia modułowego, które wynika z nowej podstawy programowej. Dodatkowo programy kształcenia powinny być elastyczne, by korelować z dynamicznie zmieniającym się rynkiem pracy. Niezbędny jest również ich stały monitoring.

Absolwenci i uczniowie szkół zawodowych

Porównanie wskaźników aktywności zawodowej, edukacyjnej, zatrudnienia i bezrobocia, wśród osób mających różne wykształcenie jest od lat ustabilizowane. Najlepsze wskaźniki dotyczą osób z wykształceniem wyższym, najgorsze – z wykształceniem gimnazjalnym i niższym. Przy tym trzeba brać pod uwagę cechy charakterystyczne uczniów wybierających określone ścieżki edukacyjne, m.in. negatywną selekcję w przypadku ZSZ.

Tabela 2. Wykształcenie a ryzyko bezrobocia i nieaktywności zawodowej i edukacyjnej wśród osób w wieku 18–30 lat w 2010 r.

	Gimnazjum i niższe	Zasadnicze zawodowe	Średnie ogólnokształcące	Technikum i policealne	Wyższe
Stosunek bezrobotnych do pracujących,%	44	23	22	19	11
Stosunek nieuczących się, nieaktywnych zawodowo (NEET) do pracujących,%	114	48	32	33	16

Uwaga: Alternatywne miary odnoszące wielkość bezrobocia i NEET do liczebności całej populacji mogłyby mieć mniejszą wartość informacyjną w grupie wiekowej 18–30 lat ze względu na dużą liczbę osób uczących się.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BAEL.

Absolwenci zasadniczych szkół zawodowych radzą sobie na rynku pracy nieco gorzej niż osoby z wykształceniem średnim ogólnym. Stopa bezrobocia wśród nich jest zdecydowanie wyższa niż wśród absolwentów liceów ogólnokształcących. Także absolwenci techników i szkół policealnych w okresie ok. 2 lat po ukończeniu szkoły są narażeni na ryzyko bezrobocia w większym stopniu niż absolwenci liceów ogólnokształcących.

Szkoły powinny uczyć zawodów, na które jest zapotrzebowanie na lokalnym rynku pracy. Zarazem powinny brać pod uwagę, na jaką liczbę absolwentów w danym zawodzie może być popyt w przyszłości. Powinny również dobrze przygotowywać uczniów do uczenia się przez całe życie i zdobywania w przyszłości nowych kwalifikacji.

Aktualne dane oraz prognozy demograficzne wskazują, że liczba osób w wieku edukacji ponadgimnazjalnej w Polsce się zmniejsza i w przyszłości nadal będzie maleć. Odczuwają to bardzo silnie szkoły zawodowe. Pomiędzy rokiem 2000 a 2010 liczba uczniów w szkolnictwie zawodowym zmalała o 38%. Spadek uczniów w szkolnictwie ogólnokształcącym w tym czasie wyniósł 9%.

Efektom zmian demograficznych jest zmniejszanie się zasobów pracy. Dlatego i w Polsce, i w Europie funkcjonowanie edukacji zawodowej oraz polityki rynku pracy powinno być ukierunkowane na ułatwianie szybkiego wejścia absolwentom na rynek pracy i utrzymanie wysokiego poziomu ich zatrudnienia. Trzeba też utrzymać aktywność zawodową osób o różnych poziomach kwalifikacji, również w późniejszym wieku.

Instytut Badań Edukacyjnych

Głównym zadaniem Instytutu jest prowadzenie badań, analiz i prac rozwojowych przydatnych w rozwoju polityki i praktyki edukacyjnej.

Instytut zatrudnia ponad 150 badaczy zajmujących się edukacją – pedagogów, socjologów, psychologów, ekonomistów, politologów i przedstawicieli innych dyscyplin naukowych – wybitnych specjalistów w swoich dziedzinach, o różnorodnych doświadczeniach zawodowych, które obejmują oprócz badań naukowych także pracę dydaktyczną, doświadczenie w administracji publicznej czy działalność w organizacjach pozarządowych.

IBE realizuje projekty systemowe: „Opracowanie założeń merytorycznych i instytucjonalnych wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji oraz Krajowego Rejestru Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie”, „Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego”, „Badanie dotyczące rozwoju metodologii szacowania wskaźnika edukacyjnej wartości dodanej” (EWD), „Badanie uwarunkowań zróżnicowania wyników egzaminów zewnętrznych”.

www.ibe.edu.pl

Instytut Badań Edukacyjnych

ul. Górczewska 8, 01-180 Warszawa
tel. +48 22 241 71 00 | ibe@ibe.edu.pl | www.ibe.edu.pl

Broszura współfinansowana ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.